

Homoród-almási Mihály János életirata.

„Dulcius est aere, pretiosum nomen habere!“

A történelem tanulmányozásánál nem csak az a ezél, hogy az egyes eseményekről, vagy alkotások, alakulásokról tudomást szerezzünk magunknak; hanem sokkal fontosabb ezél az, hogy az egyes szereplők jellemét, tetteit mérlegeljük s e mérlegelés közben szerezzünk irányt életünk folytatására nézve; szóval, hogy a példák által nevelődjünk, neveltessünk.

A történelem jellemképző ereje elvitathatatlan, úgy a világ-, nemzet-, mint az egyháztörténelem terén. Hány ember kapta meg az impulsust a történelem tanulmányozása alapján arra, hogy Istentől nyert testi és szellemi erejét érvényesítse, hogy hasznos, számottevő emberré lehessen? Nagyon sok! A jellemképzésre a legfontosabb tudományok egyike, sőt a legelső és pedig olyformán, hogy ha az az egyesek élettörténetének alapján van vezetve.

A nemzetek, a népek történelmének az egyesek, a vezetők az irányítói. A tömeg az erkölcsi, a physikai erő hatása alatt áll; rombol, vagy épít a szerint, a hogy vezettetik. Áldás, előhaladás, vagy pusztulás jár nyomában. Nagy erkölcsi felelősség terheli azért a vezetőket! Az ily vezetők lelkületének s hatásának a tanulmányozása szükséges, hogy a jövőre irányt nyerhessünk és elhatározást, hogy miként kelljen használni időnket és irányítani cselekvésünket.

Ily gondolatokból, nézetekből kiindulva akarok e helyen egy embert bemutatni, a ki sem karddal, sem tollal nem csinált világtörténelmi eseményt, de mint ember, mint hivatalnok, képviselő, egyházát, hazáját mindenk megelégedésére szolgálta. E férfiú *Mihály János*.

Mihály János családja H.-Almásról ered és pedig székely. Egyik őse, Mihály Máthé, a Bethlen Gábor fejedelem alatti 1614-iki Lustra-könyvben, a Primipilusok között fordul elő, tehát lóval szolgáló szabadszékely s nemes volt.¹

¹ Lásd: Udvarhelymegye levéltárában.

A Mihály család nemességét több adat igazolja. Így például, a Mihály János atyja Ferencz és a családhoz tartozó ifj. Mihály András, Dániel, id. Mihály András és Mihály János az 1741-iki Udvarhelyszéki hivatalos összeírásban az *armalist. nobiles* jelzésű 2-ik helyen, ex H.-Almás, veri nobiles néven jőnek elő.

Továbbá: 1796-ban h.-almási Mihály Ferencz és Pál nemességük igazolására szólíttatván fel, a kir. Táblára a következő okleveleiket adták bé:

a) Egy másolatot az 1638. ápr. 12-én kelt osztálylevélből, --- a kir. Tábla által 1770. máj. 12-én kiadva hitelesen — mely mutatja, hogy h.-almási Mihály Máthé hátrahagyott javai utódai között elosztattak.

b) Udvarhelyszék Tisztségének egy bizonyítványát, mely 1793. febr. 20-án kelt arról, hogy az 1712-ben készült nemesi összeírásban H.-Almásban az *armalisták* sorában találtatott Mihály Máthé és Pál; továbbá a Bethlen Gábor fejedelem alatti 1627-iki *Lustra könyvben* h.-Almási Mihály Máthénak több jószágga iratott össze H.-Almásban és Lövötén.

c) Egy 1794-iki bizonyítványt arról, hogy Mihály Ferencznek és Pálnak közterheket viselő 9 jobbágya van.

A kir. Tábla ezek alapján, mint olyanokat, a kik birtokos nemes ősöktől származtak, kiváltságos — immunis — nemeseknek ismerte el és azt felsőbb helyen is ajánlotta 1796. febr. 12-én.

A kir. főkormányzók helybenhagyta a kir. Tábla ítéletét 1802. febr. 15-én, a mit a királyi Felső is elfogadott s h.-almási Mihály Ferenczet és Pált törvény szerinti immunis nemes embereknek ismerte el 1809. febr. 24-én. Ez Udvarhelyszék közgyűlésén 1809. máj. 18-án kihirdettetett,¹ mert törvény szerint, ha a nemes levél a fejedelem, cancellarius és secretarius aláírásával kiadatik is, beiratván az ugynevezett *liber dignitatumba*, mindaz semmit ér, ha az országgyűlésen és azon megyében, vagy székben, melyben az illető lakik, ki nem hirdettetik.

Az újabb időben az éféle régi dolgok felemlegetését — különösen 1848. után — sokan bizonyosan fölöslegesnek tartják, mert szerintök elég ajánló levél lehet, bárkire nézve is, annak esze, tudása, jelleme. Szent igaz! A régi kiváltságok kora lejárt, de a Mihály János éle-

¹ L. E. közgyűlésről vezetett könyv 9. p. alatt a Sz.-Keresztúri gymn. levéltárában, a gymn. tört. megírásához gyűjtött adatok között D. csomag 26. sz. a.

tében még számot tett s minthogy akkor voltak Udvarhelyszékben oly nemesek, a kik őt kicsinylették s felemelkedését, feltünését irigylették, azt hirdették róla, hogy *ha jól megkeresi, a nagy apja bocskor-tájkját a kemence megett még megkaphatja*;¹ vagyis szerették volna jobbágy szülők gyermekének tartani. De nem volt, az előadottak igazolják. A kicsinylőktől meg lehetett volna kérdezni:

Si pater est Adam cunctis, si mater et Eva:

Non sumus, an omnes nobilitate pares?

Az irt kiváltságos birtokos családból származó M. J. született 1771. jan. 4-én, Udvarhelymegyében, H.-Almásan. Atyja a fennebb is említett Mihály Ferencz, anyja Baczó Mária. Mihály Ferencz h.-almási birtokos és magazinárius.²

Mihály János a h.-almási népiskolában *Tanka József* mester keze alatt kezdette tanulását. Ennek végeztével atyja gazdát akart belőle nevelni, de anyja Baczó M. férje ellenzésére is, megtakarított filléreiből, Kolozsvárra az unitárius collegiumba szállította. Hogy Kolozsvárra menetele melyik évben történt, arról adatom nincsen, de hogy ott tanult végig, azt gyermekei közül Domokos és Zsuzsától többször hallottam. A kolozsvári collegium protocollumai hiányosok ez időről, mert csak ennyi található:³

Matric. classis major. II. pag. 63. 63. 1785. die 8-va mensis 8-bris: Joannes Mihály de H.-Almás venit ad syntaxim.

Már, hogy ez az odamenetele ideje-e, nem tudom, de valószínűség lehet benne, mert abban az időben már voltak olyan falusi iskolák, a melyekben a syntaxisig lehetett tanulni és H.-Almásan éppen lehetett is olyan iskola, minthogy az már akkor is tekintélyes unitárius egyházközség volt.

Az említett matricula 66 lapján van tovább: 1786. die ult. junii promoventur e syntaxi ad Poësim: Johannes Mihály, de H.-Almás, Paulus Ferencz, de H.-Karácsonfalva, Dionisius Pálfi de Várfalva. Hányan lehettek, mint syntaxisták, nem tudható, de, hogy a jobb tanulók közé tartozhatott, bizonyítja az, hogy promoveáltatott és pedig első helyen.

A matric. Poëtarum pag. 43 szerint 1787. die ult. junii eum laude promov. ad Rhetor. A másik kettő csak 1788-ban promoveáltatott.

¹ Az Ugronok mondták volna róla. M. J. korabeliektől hallottam.

² A H.-Almásan állomásozó lovas katonaság élmezője.

³ Éz adatokat Benczédi Gergely tanár szíveségéből közlöm.

Matric. orator. pag. 96 szerint 1787 die 30^{ma} junii veniunt ad orator. Paulus László, de Jánosfalva. Francise. Pápai, de Jára és Johannes Mihály, de H.-Almás. Ezeknek a neve után van jelezve: fit publicus 1789. 10^{ma} febr. E szerint diák lett, de a diákok matriculájában a neve nem jó elő, pedig nem távozott el, ott tanult végig, a mint fennebb is említém. A protocollumok pontatlan vezetése okozhatta, hogy neve nem fordult elő.

Mihály János anyjának elhatározására, hogy a fiut taníttassa, békelyassal lehetett Daniel István, Udvarhelyszék akkori főkirálybírája. Ez, a fiu tehetségét felismervén, ajánlotta a taníttatást. Daniel István e közben Kolozsvárra a kir. főkormányshoz ment consiliáriusnak s a jó indulatu barátságot a Mihály család iránt e helyzetében is megtartotta és Mihály Jánost mint tanulót, nem csak koszttal látta el, de a mellett még tanulására is felügyelt.¹ E gondosság nyomait mutatja Mihály Jánosnak egész élete folyása. Az előnyös helyzet hatással volt reá. Figyelt, látott, hallott és tanult e szerencsés körben.

A kolozsvári collegiumban tanárai voltak: Lázár István igazgató, később püspök. Márkos György, Pákei József. Tanulták a latinyelv és irodalom mellett, az ó- és újszövetség megérthetése végett, a zsidó és görögnyelv alapjait; továbbá: logikát, physikát, metaphysikát, mathesist, csillagászatot, történelem, földrajzot, szonoklattant, német nyelvet.²

Már mint tanuló barátságban volt Sárdi nagybirtokos Sándor Mózesné, Pálffy Mária fiaival, u. m. Mózesse, Lajos és Jánossal, kikkel az ünnepekre, szünidőkre gyakran ment anyjokhoz. Továbbá barátságban volt h.-karácsonfalvi Dimén József, hírneves unitárius ember,³ két fiával: Lászlóval és Ferenczezel. László később az erdélyi huszár, akkor Kálnoky, azután József herczeg nevét viselő ezredbe lépett. Elesett a franczia háboruban. Ferencz kir. táblai bíró lett s később Mihály Jánosnak követ társa. Ez is fiatalon halt el.

A jézuiták által alapított kolozsvári egyetem 1786. aug. 15-én kelt legfelsőbb elhatározással, leszállított akademia, vagy lyceum rangjára. (Mint ilyen állott fenn 1848-ig.) E lyceumi akademián tanulta Mihály János a jogot. Tanárok voltak a jogi facultáson:

¹ Mihály Zsuzsától van ez az adat.

² Lásd: azon időbeli főconsistoriumi jegyzőkönyveket.

³ Lásd: Orbán B. Székelyföld I. köt. 184—185 lapjain.

Fortini Károly Antal, Farkas János, ezek 1774-ben Bécsben nevezettek ki; továbbá: Vinkler János és Dobokai Antal.¹

A jogi tanfolyamon is a legszebb sikerrel tanult. Tanulótársai voltak az előbb említettek kivül: Fejéregyházi gróf Haller János és Erdőszentgyörgyi gróf Rhédei László. Ezek azután is, hogy a jogot végezték, megtartották barátságukat iránta, s ha egy hónap eltölt, hogy nem találkoztak, már küldöttek utánna és ha valamelyik grófnak a faluján ugy utazott keresztül, hogy nem tért bé az udvarba, más alkalommal útját állották s ugy vitték bé.

Ilyen eset volt, hogy Erdő-Szent-Györgyön keresztül Maros-Vásárhelyre utazott egy alkalommal feleségével és Zsuzsa leányával.² Rhédei gróf, az álltányon lévén huszártisztekkel és más urakkal, meglátta, hogy Mihály János jó az úton. Erővel bevitette s e szavakkal fogadta: a multkor megszöktél Jankó, de most már megcsiptelek. Ez alkalommal beszélte a gróf, hogy jogászkorukban miként főzte volt le M. J. őt és gróf Hallert, t. i. egy hajnalban bementek M. J. szállására, a kit tanulva találtak; de ők egész éjjel mulatván, magas kedvükben fölkapták M. J.-t s nagy „iju, ju!“-kiáltozással tánczoltatni kezdték. M. J. mondotta: hagyjatok békét nekem, hogy tanuljak helyettetek is, mert szükségetek lehet reá. Be is tölt. Más nap az előadáson, mint rendesen, a két gróf között ült Mihály János. Fortini tanár előbb kérdez Rhédeitől. Ez szokás szerint tartja a fülét, hogy M. J. a feleletet belesugja, de az „iju, ju“-val meg kellett elégednie, mert egyebet M. J. nem sugott.

21 éves korában végezte a jogot. Ekkor Marosvárhelyre a kir. ítélőtáblához ment cancellistának, a hol Türi László ítélőmester irodáján képezte magát tovább. Ujra kedvező helyzetbe jutott és ennek előnyeit értékesítette magára nézve itt is. Ismereteit szaporította, tapasztalatait gyarapította; tanult, készült az életre, hogy hasznosan működhessék embertársai érdekében és ne legyen utolsó a haza szolgálatában. Az iskolai osztályok, tanfolyamok végén készülségét nem tekintette bevégeztnak, de olyan keretnek, a melyet csak az élet iskolájában, a gyakorlat terén lehet kitöltögetni, egészítgetni, különben hézagosnak marad.

1796-ban, mint végzett kir. táblai cancellista ment haza H.-Almásra. Abban az időben Udvarhelyszék főkirálybirája dályai Kandó

¹ Lásd Jakab E. Kolozsvár történetének 3-ik köt. 340. és 429. lapján.

² E leánytól van ez az adat.

Mihály volt,¹ de beteges lévén, személyesen meghívta Mihály Jánost s hivatala folytatásával megbizta. M. J. két évig, vagyis K. M. haláláig folytatta a K. M. hivatalát. Kandó Mihályt irigyei többször feljelentették a Guberniumba, hogy hivatalát nem tudja vinni, de gr. Bánffy gubernator azt felelte, hogy hivatalos teendőkben nincsen semmi hiány. Ekkor úgy adták fel, hogy M. J. viszi helyette a hivatalt. A felelet most is az előbbi volt.

1799. máj. 20-án tartott marchális gyűlésen olvastatik a 3162. sz. kormányzékai rendelet, mely szerint Kandó Mihály betegsége miatt coadministratornak br. Henter Antal neveztetett ki. Ez a br. Henter aztán, az 1801. jul. 3-iki marchalis gyűlésen, mint főkirálybiró igtattatott bé. Br. Henter Antalnak is segéde és kedvence volt Mihály János. De szükséges és nélkülözhetetlen is volt sok kérdésben M. J. br. Henter Antal mellett és pedig azért, mert Henter nem volt valami tájékozott fejű ember, s a M. J. fejével gondolkozott a mint ez a Henter leveléből is kivehető.²

Hogy a M. J. segédkezése miért volt okvetlen szükséges a főkirálybiróra nézve, s minő teendők kívánták azt a főkirálybirói ügykörnél, az világosabb leszzen mindjárt, ha az akkori kir. kormányzék szervezetét, ügykörét tekintetjük. A kir. kormányzék — írja Jakab Elek³ — csak kevés mértékben volt önálló, hanem más, alá, mellé, vagy fölébe rendelt hatóságoktól függött, ha számítás jött elő, megkérdezte a számvevőséget, ha építés, az építészeti igazgatóságot stb., ha a tárgy katonai volt, átirt a főhadvezetőségnek, egyháziakban a püspöknek; ha a törvényhatóságokat illette, a főispánok, főkirálybirák, polgármesterek lőnek kikérdezve; ha fontos volt az ügy, a Bécsben székelő erdélyi udvari cancelláriától várt és vett határozatot s azt legtöbbszörre alázatos engedelmességgel teljesítette, vagy teljesítette. A kormányzék hatáskörét a törvény és alkotmány egész általánosságban körvonalozta ugyan, de részleteiben nem ezek, hanem felsőbb rendeletek irták körül, melyekben a fejedelem egyéni akarata volt kifejezve s a vele érintkező correlatív és kiváltságolt hatóságok saját hatáskörével, jogkedvezményeivel, szokáson alapuló gyakorlataival stb. annyiképpen volt kóllóztatva, módosítva, megbénítva, hogy helyette legtöbbszörre mások gondol-

¹ 1795. oct. 12-én igtattatott bé a főkirálybirói hivatalba. Lásd marchális gyűlés jkönyve kivonatát a gymn. könyvtárában.

² Lásd a gymn. levéltárban D. csomag 74. sz. a.

³ Lásd Keresztény Magvető V. köt. 247—248 lapján.

koztak, terveztek, vélekedtek s ő azokat alá és fel inkább csak közvetítette.

Ezek a viszonyok tették nélkülözhetetlenné M. J.-t br. Henter A. mellett, hogy úgy a felterjesztések, mint a Székbeli intézkedések correcten mehessenek. Maga br. Henter A.-nak 1809. jan. 28-án M.-Vásárhelyről M. J.-hoz irt levele világos bizonyítéka ez állapotnak. Ugyanis írja br. Henter: „Háromrendbéli levelet vévén a mai postán Gubernator ő exc.-jától, olyanokat pediglen, melyeket jól megfontolván, a parancsolatok teljesítésére, hova hamarább jó rendeléseket kelletik egész Székünkben tenni. Hogy tehát a megkívántató jó rendeléseket legjobb móddal megtehessük, kérem egy-két napra jőjjön ide, Udvarhelyről estvére kelementelki udvaromba s onnan ide Vásárhelyre ebédre. Itt sokáig nem fogom tartani, csakhogy hovahamarább igyekezze idejőni. Az alatt is világosan járjon végére, hogy a reám szózott büntetés mennyiből áll“.

A főkirálybiró mellett 1800 --1809-ig törvényszéki ülnök léteére elnöki teendőket is végzett és az utolsó évben stationalis commissarius is, t. i. az élelmek szállításáról is gondoskodott.¹

Itt egy kis kitérést kell tennünk, hogy követhessük Mihály János élete pályáját.

Napoleon az olaszországi győzelmek után, a midőn a két első francia háboru fáradalmait még ki sem pihente a nemzet, Schönbrunnban ütött tanyát 1805-ben s ugyanez év decz. 2-kán Austerlitznél tönkre verte az osztrák-magyar-poros seregeket. Ezután megkötötték a pozsonyi béke, de ezt *Tereuz* inkább fegyverszünetnek tekintette s a béke napjain készült s áldozatokra szólította fel népeit.

1809-ben megkezdődött a negyedik francia háboru. Elfoglalta Bécsét és Magyarországon Győr várát is. Ezek sürgőssé tették a készülődést az ellenállásra. Ebből kifolyólag Sz.-Udvarhelyen 1809. máj. 18-án tartott marchalis gyűlésen olvastatik a 3550. k. rendelés, melynél fogva a jövő június 5-ik napjára az insurrectio organisatiójára nézve *diacta* határozatván el, deputatusok választása parancsolatik és e gyűlésen a deputatusok számára készített instructio fel is olvastatik és helybenhagyatik.²

Udvarhelyszék követjei az 1809-ben Kolozsváron tartott országgyűlésen: Ugron János és Mihály János.³

¹ Lásd Udvarhelymégye levéltárában.

² Lásd jelzett marchalis gyűlés jegyzőkönyvét 2, 14. sz. a.

³ Lásd 1809. évi országgy. könyv 13-ik lapján.

Ez országgyűlésen a francziák elleni harezra az insurrectionnak minél előbbi szervezése kéretik. Azt mondja a Statusok és rendekhez a királyi főigazgató: „az isteni böles gondviselés, a mi királyi házunk csendes uralkodásának árnyékában több mint egy század alatt, majd minden veszedelemtől megőrizte a mi kicsiny hazánkat; de most csaknem az utolsó veszedelem fenyegeti az egész birodalmat, abban a mi szegény hazánkat és szabadságunkat is. Az ellenség, mely a maga határt nem ismerő uralkodásának mindent feláldozni kész, minket is rabokká akar tenni.

Nem oly lankadt vér foly mibennünk; meghaljunk inkább királyunkért s szabadságunkért, mint gyalázatosan éljünk. A mi diéső eleink vérükkel vették meg ezt az országot s nyerték szabadságunkat, vérükkel tartották azt meg nekünk stb. Hát mi nem azok maradéki vagyunk-e?“

A Rendek készségüket igérvén, ez országgyűlés főbb tárgyává tétetett az insurrectio szervezése és pedig az első deputatio tárgya az insurrectio elrendelése ezen principiumok szem előtt tartásával:

- a) melyik neme legyen a nemesek felülésének?
- b) kik tartoznak felülni?
- c) ki ezen köteleességtől törvényesen mentes?
- d) milyen legyen ezeknek elosztása, a mostani hadakozás módja szerint?

A 2-ik deputatio tárgyává tétetett az insurrectio fundusa. Végeztetett, hogy az armálistáknak és egyházi nemeseknek, Primipilus és Pixidárius székelyeknek az adófizetés alól való feloldoztatásokról az 1791-iki évben ő Felségéhez felküldött 57. és 58-ik articulusok ujbairattassanak és megerősítés végett ő Felségéhez egy kurir által haladék nélkül oly alázatos kéressel küldessék fel, hogy még addig, a míg az országgyűlés együtt van, azokat megerősíteni sziveskedjék s ennél fogva azon armalista és egyházi nemes, primipilus és pixidárius székely atyánkfiai az adófizetés alól felszabadittatván, legottan készséggel felülhessenek stb.¹

Midőn ez országgyűlésről Mihály János hazament H.-Almásra, következő reggel egy tömeg ember kézbeliékkal, nagy lármával jelent meg M. J. udvarán. M. J. még nem kelt volt fel ágyából, de a míg kijöhetett volna, Ráduly István, az ő derék udvarbirója öszszegyűjtötte M. J. rokonait, szomszédait, zselléreit s a malom-uteza

¹ Lásd a fennebb idézett országgyűlési jegyzőkönyv 27—50. lapján.

felőli kis ajtón ők is nagy tömegben behatoltak s a házba szándékozó lármás tömeget eltávolították s mondá az udvarbiró: most jőjön uram, mert mi is itt vagyunk!

Midőn M. J. kiment, lármázta a megbőszült tömeg: megválaszthatunk követnek, eladtad a székely szabadságot. Ugy tettél velünk, mint a háromszékiekkel és esikiakkal a német császárné. (Mária Ther.) Most már örvendhetünk a jó hazafiságodnak stb.

Ugy látszik e jelenetből, hogy a h.-almási atyafiak egyrésze még emlékezett a Mária Terézia-korabeli azon eseményre, a midőn 1762. ápr. 11-én br. Buccow Adolf lovassági tábornok, a szélbeli katonaság felállítása céljából, kir. biztossá lón kinevezve, a ki legelsőbben is a székelyek felfegyverzését vette célba. Nagy visszataszást szült a rendelet. Midőn Csikban némi eredmény lett, e sikerre Buccow Udvarhelyszék összeírására ment. Azonban itt még nagyobb csoportosulásokra talált, annyira, hogy az összeíróknak H.-Almásról magukat teljesen vissza kellett huzniok.¹

Lehetek, mondom, olyanok a tömegben, a kik az akkori siker folytán, hitték, hogy ezélt érnek most is s nem lesznek katonák.

Ki ámitott el titeket hazugsággal? kérdé M. J. a tömegtől. Helyből mondjátok meg s én felelek nektek. Egymás szemébe néztek erre a józanabb okosságúak s mondák: Boér János, a szomszédja.

Mondá: tudjátok legalább régi szóhagyományból, a magyar és székely alkotmánya szerint, ha a hazát és annak törvényes királyát valamely potentát haddal fenyegette, elég volt egy véres kard meghordozása országszerte, a fegyveres felkelésre. Ez már eltörlődött, de az idő szerinti felkelést a hongyülések szavazzák meg.

Halljátok most is, hogy a zsarnok franczia császár mily nagy sereggel akarja édes székely hazánkat is elfoglalni s hogy ha ez megtörténik, akkor jaj nekünk szegény székely népnek is, mert a ki a franczia zsarnokot kénytelen lesz követni, az az ősi hon tüzhelyét nem látja soha többé! Ez nem hazugság. A mostani katonai felkelést szükségképpen rendelte el és szavazta meg e hongyülés. Én is ki vagyok nevezve a felkelő vitéz székely rokonaim sorába egyik századosnak. Nézzétek a kineveztetésem okmányát! Már most, mint vitéz, nemes székely nemzethez illik, engedelmességet, készsége-

¹ Lásd Kövály László Erdély történelme 6 k. 126. lapján.

get ajánlok mindenkinek. Ne féljeteK, nem marad, mint a háromszékieknél és esikiaknál rajtunk a katonaság; csak addig leszünk katonák, míg a háborunak vége leszen.

Ezután a lázítót vasraverette s Udvarhelyre kísértette. Kapott 3 hónapot s utoljára is M. J. mentette ki.¹

M. J.-t a felkelő kapitányságról br. Henter Antal főkirálybíró azzal heszélte le, hogy reá itthon nagyobb szükség van, mint a katonaságnál. Midőn ezt a felkelő sereg fővezére Petrichevich Horváth Danielnek jelenté, ez azzal nyugtatá meg M. J.-t, hogy altorjai báró Apor Lázár (a ki később erdélyi cancellarius lett) a felkelő seregben egy tisztségre vágyik s a te kapitányi rangod jó lesz neki.

Az 1810-iki kolozsvári országgyűlésen Udvarhelyszék részéről: Cserei Mihály és az 1811-iki országgyűlésen, Dimén Ferencz a Mihály János követtársa. Ez utóbbi országgyűlés főbb tárgyai: a közhelyek felosztása. Cameraticum és Montanisticum, Bankó czédulák leszállítása. A vármegyékbeli törvényszékek formája.

A székelyek ősi gyakorlat és törvény szerint minden tisztviselőjüket, még a főkirálybíróK is maguk választották. A marchális gyűléseket a főkirálybírók hívták össze. E gyűléseken számot adott a tisztség eljárásáról, felolvastattak a felsőbb rendeletek s határozatok és határoztak a felett, hogy azok teljesíttessenek-e, vagy pedig félretétessenek; rendelkeztek a Szék közgazdasági, közbiztonsági és közigazgatási kérdéseiben s megválasztották a követeket és azokat utasítással látták el és megválasztották minden évben a Szék tisztviselőit. Ettől némileg eltérőleg az a határozat olvastatik az 1811-iki jul. 26-án tartott országgyűlésen, hogy midőn valamely törvényszék bírása a 3 évenként megtétett határozott választásoknál 2-izben megmarasztatott a bírói hivatalban, az olyan többször választás alá ne jöjjon, hanem egész életére hagyassék meg a bíróságban.

Ez a székely nemzet szabad választási jogát megszorítván, ez ellen a Felséghez folyamodnak a székely követek.² E folyamodók között van Mihály János is.

Az 1811-iki jan. 12-én tartott országgyűlésen felolvastatik a nemes Székely nemzetnek a felküldött Articulusok confirmáltatása iránt készült és a Statusokhoz beadandó instantiája, a melyben deducálva van, hogy a nemzet adóval nem tartozik. És felolvastatt

¹ Mihály Zsuzsánnától van ez adat.

² Lásd: 1811-iki országgy. jk. 671. lapján.

az egyik deputatus M. J.-hoz, Bécsből, kir. tanácsos és titoknok Vajna Antalnak ezen levele:

„Jelentse meg az Úr a nemes Szék universitásának is bennem helyezett bizalmáért köszönetemet és tegye bizonyossá, hogy ezen becses bizalomnak, akár az egész nemes Széket közönségesen, akár pedig annak érdemes tagjait különösen illető dolgokban mindenkor megfelelni állandó törekedésem leszen“.¹ Egy bizonyíték ez is arra, hogy M. J.-nak teljes gondját képezték Udvarhelyszék ügyei.

1811. dec. 16-án tartott marchálison M. J. és Dimény Ferencz, vége lévén a Diaetának, referálnak.

1812-ben újból törvényszéki ülnök, de a következő évben már változik a működési köre. Mig azonban erről beszélnek, pillantsunk vissza az 1790. apr. 27-én tartott Sz.-Udvarhelyi marchalis gyűlésre. E gyűlés jegyzőkönyve 2-ik pontja alatt ez áll: „egyszersmint ezuttal a keresztúr-fiszéki Vice királybiróság is, notariussával együtt, az unitáriusok részéről interimaliter felállítatott, ugy, hogy a *diaetáig* a három királybiró a fizetést háromfelé ossza. A *diaeta* alkalmatosságával pedig a 3-iknak új fizetés exoperáltassék“.²

1813-ban leszen 3-ik alkirálybiró. 1814—1826-ig volt 3-ik, 2-ik alkirálybiró. 1823-ban ítélőmesteri állásra akart folyamodni, meg is készítette a folyamodást a szükséges mellékletekkel, de mielőtt beadhatta volna, mást neveztek ki arra az állásra. Erről azután gyakran így nyilatkozott: „egyszer kértem hivatalt s akkor is elkéstem, de jó hogy elkéstem, mert életem fogytáig bántam volna, hogy egy lehető érdemesebb elől a konzot elnyertem“.³

Nem lévén a Székben sehol csinált út, a közlekedés nyomorúságos volt. M. J. ajánlatára Ugrai László Udvarhelyszék mérnökévé neveztetett. Az utak kimérése és csinálása folyamatba indult és ha nem hozattak is olyan állapotba, a minőben ma vannak, de legalább javult a helyzet, melynek rossz voltát eléggé illusztrálja csak az az egy körülmény is, hogy Rugonfalvától Alsó-Siménfalváig 17 helyen kellett a Nyikó vizén átmenni. Hidnak, átjárónak híre se volt.

Az 1827. jul. 21-iki marchalis gyűlésen lépik be Ugron János adminisztrátori hivatalába, a ki eddig első alkirálybiró volt.

¹ Lásd: gymn. levéltára E. csomag 15. sz. a.

² Lásd Zsákodi K. Horváth István jegyzeteit az 1790-iki marchalis könyveiből a gymn. könyvtárában, a zsákodi Horváth János-féle könyvtárban.

³ Lásd Mihály Domokos levelét a gymn. levélt. D. cs. 8. sz. a.

Ennek helyébe M. J. lépik ez évben. 1832. decz. 10-ikén tartott marchalis gyűlésen felolvastatik a felséges kir. főigazgató tanácsnak 12.671. sz. alatti decretuma, mely szerint főkirálybirói helytartó Ugron János halála ő felségének feljelentetett s addig is, a míg a főkirálybirószerk törvényes betöltése iránt rendelés tétetnék, ezen Szék kormánya a hivatalában idősebb V. király biró Mihály Jánosra bízott.¹

Mennyi volt a M. J. alkirálybirói fizetése, arra ninesen adatom, de 200 Rforintnál nem igen lehetett több, mert a Bardoczszéki királybirót 200 Rf. fizetéssel erősíti meg a kor. sz. 4658. sz. a. az 1749-iki marchalis gyűlés jkönyve 3-ik pontja szerint. S hogy mint dirigens királybiró semmi javadalmazásban sem részesült, arról bizonyít a kir. gubernium 12.985—1833. számú leirata, melyben az áll, hogy ő felségének ez évi apr. 24-ről 3275 udvari sz. a. kelt legfelsőbb rendelésénél fogva, az ürességbe jött valamely tisztviselőnek a helyét a közelebbi utánna következhető tölti bé ideiglenesen, ennél fogva aug. 5-ről tett kérésök, hogy M. J.-nak a főtishti hivatal folytatásáért jutalom adassék, nem teljesítettik.²

Általános volt a Székelyföldön a hit, hogy a Székely nemzeti levéltár Segesvárra vitetett a Rákóczy forradalom íbejében, mint legközelebbi erődített helyre.³ Ezt Udvarhelyszerk közgyűlése 1821 1822 és 1824-ben kérte vissza. Nem lett semmi eredmény.

1833. jun. 2-án M. J. mint dirigens királybiró Székgyűlést tartott, melyen szóhajött uglátszik ujból a levéltár ügye, főképpen annak hiányossága; de most nem olyformán, hogy Segesvárról kéressék vissza, hanem megválasztatott Mihály János, hogy az egész Erdélyben és Magyarországon keresse fel a konventeket, káptalanokat s a vármegyék levéltárait és a hol Udvarhely anyaszékre tartozó okleveleket találna, vétessen belőlök hiteles másolatot, hogy a Szék levéltárából hiányzó sok régi oklevél és irat ez uton pótolassék.⁴ De ennek foganatja nem lett, mert csakhamar kir. táblai ülnökké neveztetett. A levéltárban nyoma sines, hogy valaki más még erre megbízott volna. Irnak sem kerültek vissza soha, sehonnan. Ily hiányos állapotban érték a Szék levéltárát az 1848, 49-iki események s a 11 évi absolut kormányzás pusztításai.

¹ Lásd: gymn. levéltár D. cs. 20. sz. a.

² Lásd: gymn. levélt. D. cs. 19. sz. a.

³ Lásd: Orbán B. Székelyföld I. köt. 42. lapon 9 számú aljegyzés.

⁴ Jakab Elek adta ez adatot akkor, a mikor a vármegye monographiája érdekében a levéltárban kutatott.

E kis kitérés legyen megengedve annak igazolására is, hogy a vármegye levéltárában Mihály Jánosról sem lehet a felsoroltakon és jelzettekén kívül több adatot találni.

1833. márc. 8-ról írja Török János, Bécsből, Mihály J. nak: „egyébiránt a mlgs. dirigens királybíró urra nézt a dolgok itt igen jól folytak. Itélmesternek 2-ik, tabulae assessornak pedig első helyen proponáltatott“.

Még ez évi dec. 9-én Ő Felsége 8134 udvari sz. a. M. J.-t táblabírónak kinevezte. Erről a kir. Gubernium 890—834. sz. a. értesíti M. J.-t és pedig eképen: mely kegyelmes királyi kinevezés uraságodnak örvendetes tudásul oly utasítással iratik meg, hogy erről a kegyelmes királyi collationalis levelet mentől előbb kivenni és a kir. guberniumnak az uraságod beiktattatása és ezen hivatallal járó fizetés kiadattatása iránti rendeletek megtétele végett beadni igyekezzenek.¹

A szokott hit letétele mellett, bemutatván a collationalist, 1834. febr. 24-én, új hivatalába beigtattatott.² Fizetése 833 frt.

Gr. Nemes Ádámnak 1834. okt. 8-án kelt levele szerint³ kir. hivatalos az országgyűlésen M. J.

Új hivatalát nem sokáig folytatta, mert 1836. dec. 21-én meghalt. Kobátfalván az általa létesített „Kókusi“ nevű kertjébe temetett. Sirját egy egyszerű sirkő jelzi.

Míg a rendes hivatala körén kívüli munkásságára térnénk, emlékezzünk meg családi életéről.

Mihály János 1805-ben nőül vette taresafalvi Pálffy Máriát, Pálffy Sámuel és Jeddi Borbára leányát. Ez a Pálffy Sámuel az, a ki a 18-ik száz utolsó tizedében az Alsó-Siménfalvára tervezendő felsőbb iskoláról tárgyal és a Sz.-Kereszturi gymnasium létesítésében is tevékeny részt vett.⁴

M. J. neje után kobátfalvi birtokos is lett s ott is lakott, nemcsak H.-Almásón. Ez a Pálffy-féle birtok Kobátfalván, Két-Kadácsban és Keeset-Kisfaludban 200 hold körül állott, míg a h.-almási birtok, mit atyjától örökölt s ő maga is gyarapított fölülment 200 holdon, tehát összesen 400 holdnál nagyobb birtoknak volt az ura. Kobátfalván egy malom is tartozott a birtokhoz és H.-Almás határán, Farkas-mezőn lévő vashámorban 1 $\frac{1}{2}$ részes volt.

¹ Lásd: gymn levélt. D. cs. 14. sz. a

² Lásd: gymn. levélt. D. cs. 13. sz. a.

³ Lásd: gymn. levélt.

⁴ Lásd: a Sz.-Kereszturi gyma. tört. 14—20 lapjain.

Gyermekeik: *Mária*, szül. 1807. máj. 2-án, férjhez ment Rugonfalvára Sebesi Miklóshoz, ettől fiai: Samu, Sándor és Ferencz; leánya Anna, férjezett Rugonfalvi Bartha Gergelyhez, kinek fiai: Miklós, országgyűlési képviselő, leánya Póli, Ádám Dénesné és Róza László Józsefné, Mihály Mária a Sebesi Miklós elhaltával férjhez ment alsó-siménfalvi Pakot Istvánhoz, kinek leánya Póli, Jakabházi Zsigmondné.

Anna, szül. 1809. jan. 4-én, férjhez ment Szent-Abrahámra Veres Józsefhez, kitől maradt két leánya: Zsófi és Ilona.

Rózália, szül. 1812. jan. 15-én; *Zsuzsa*, szül. 1816. sept. 5-én. Ezek Kobátfalván éltek s nem mentek férjhez.

Domokos, szül. 1818. aug. 5-én. Az iskolák végzése után a katonai pályára lépett, de nem maradt azon hosszason, hanem, mint gazdaságot folytató ember, a h.-almási birtokba telepedett s azt birta és használta élete végéig. Volt 3 leánya: Zsuzsa, Róza és Mari.

M. Domokos egész élete végéig — 80-nos években halt el — többet foglalkozott a könyvekkel, mint gazdaságával. Bámulatos emlékező tehetséggel birt. Szép könyvtára minden darabjának tudta a tartalmát s ha idézni akart valamit azokból, a lapot s a sort is meg tudta nevezni, hogy a kereső annál könnyebben megkapja.

Az osztrák büntetőtörvénykönyv minden §-át könyvnélkül tudta. És ezeket azért tanulta meg, mondása szerint, mert a mig nem ismerte, kisebb, nagyobb peres eljárásainál sokszor rövidet húzott és hogy a falujában lévő embereket is utasíthassa. Benne kihalt a Mihály-család H.-Almásón.

De térjünk vissza M. Jánoshoz. A szorosabb értelemben vett hivatalos teendőin kívül olyanokat is végzett, a melyeket megbízás, vagy saját elhatározása folytán vállalt magára. Igy például a kir. gubernium 1814. okt. 25-én 3808. sz. a. metalis reambulatióra küldötte ki Tordára, a hol felperes a tordai possessoratus és alperesek a körülfekvő faluk közönségei.¹ Hasonló küldetésben volt az ezutáni években Gyergyóban és Erzsébetvároson is. Mindenik helyen lelkiismeretesen és szigoru igazsággal járt el.

A kobátfalvi unitárius templom építésénél 1835-ben főtényező volt. Az ekkézsia jegyzőkönyvei szerint adott 6 véka gabonát és 2 székert esináltatott az új templomba, továbbá 2 szál vasat. A leánya

¹ Lásd: e metalis reambulatiokról felvett jkönyveket a gymn. levéltár-
dan E. csomag 18—24. sz. a. Mihály Zsuzsa adta ide a M. J. leveleivel.

— Zsuzsa — levele szerint 20 szekér meszet. Ezenkívül, az egész építés alatt, a pallért a saját asztalánál étkeztette, sőt a kőmivese-
ket is igen sokszor élelmezte.

Az unitárius zsinatok a M. J. idejében nem úgy tartattak, mint a jelen időben, hogy egy vállalkozó adja az ebédeket. az időben az egyházkörök házi kezeléssel gyakorolták. M. J. három zsinatnak volt gazdája u. m. Oklándon, Bözödön és H.-Szent.-Pálon.

Főgondja alatt állott a keresztúri gymnasium is. A Székelyföldi unitáriusoknak, a kik Kolozsvár központi helyüktől távol estek, forró vágyuk volt, hogy egy felsőbb iskolát kezükügyében létesíthessenek. Ez a csaknem száz éves ohajtásuk, a Sz. Keresztúri gymnasium keletkezésével valósult meg. De, a hosszú idő mellett, mennyi gond, fáradság, áldozat kifejtése árán érhatték meg azt az övendetes pillanatot, a midőn a gymn. megnyílt s kebelébe fogadhatta a serdülő, a tanulni vágyó növendékeket. Ez mind látható a gymn. történelmében.¹

A felekezet szűk anyagi viszonyai az egyesekre utalták a gymn. építésének terheit. Már pedig ily módon eredmény csak úgy áll elő, ha vannak egyes, lelkes hívek, a kik irányítják a eszelekvést; fokozni igyekeznek a buzgóságot s az áldozatkészség forrásait minél több helyen buzogásba hozzák és az ily uton előálló esermelyekkel mentő-nagyobb területet igyekeznek termékenynyé tenni. Ápolják, élesztik a szívek melegét az emberiség általános nagy érdekei iránt. Mihály János nemesak hivatali magas állásából kifolyólag, de mint a felekezet szent ügyét szíven viselő s székely hitfelei boldogulását ohajtó és ez ohaj következtében, a szeretet szent érzése által, munkás erejét mintegy hatványozva érezvén, oly erővel, elhatározással áll a munkálni vágyók élére, mely nem maradt eredmény nélkül, t. i. a faépület helyett, 1818-tól kezdve néhány év alatt, 16 szobából álló emeletes kőépületet állítottak.

Az építkezést gyakran felülvizsgálta, a gyűjtéseket e ezélra folytatta; ennek érdekében gyűléseket, összejöveteket tartott a helyszínen, sőt távolabbi vidékeken is. Megjelent mindig az egyházköri gyűléseken is, a hol áldozatra vezette az egyeseket s nemesak unitáriusoknál, de másoknál is hathatósan működött az adományok megnyerhetése végett.²

¹ Megjelent 1896-ban, I—III. és 316 lap.

² Lásd: a gymn. történelme 42—52 lapjain.

1813-tól a gymn. felügyelő gondnoka s hogy ezt a megtisztelő állást miként tölté be, a gymn. történelmének lapjai fényesen beszélnek arról. Itt elégségesnek tartok annyit jelezni, hogy ő, mint gondnok, korszakalkotó a gymn. történelmében. Ez állást nem tekinté olyannak, a mely csak ezim viselőjére nézve, de olyannak, a mely fontos kötelességeket ró arra, a kit a közbizalom azzal megtisztel. Így fogta fel ezt az állását, mint a többit is, a melyeket hivataloskodása alatt betöltött. Méltán sorozhatta M. J.-t. az unitár. Vallás története 184-ik lapján, a 19-ik század jóltévői közé Székely Sándor.

De mint szabadgondolkozásu unitárius és erős magyarézésű ember, egyformán kívánt hasznára dolgozni a más felekezeteknek is. Unicum az az egyházak történetében, hogy unitárius ember egyszers-mint katolikus főgondnok is legyen, a nélkül, hogy vallást változtatna. M. J. ilyen unicum. Erre nézve Orbán Balázs szavait idézem e helyen: „M. J. jellemzésére — írja Orbán B.¹ — egy történeti tényt jegyezzünk itt fel, mely csak a mi vallásos türelemről ismert hazánkban s oly jeles, felvilágosodott egyháznagy alatt történhetett meg, mint boldogult Kovács Miklós, erdélyi róm. kath. püspök volt, t. i. a havasalyi katolikus községeknek megrendelte a püspök, hogy insp. curatort válasszanak s ők a bizalmukat és szeretetüket teljesen bíró M. J.-t. választották, kit — bár buzgó unitárius volt — a püspök ezen tisztán vallásos jellegű hivatalában megerősített; és azt ő oly ritka erélylyel is folytatta, hogy soha a katolikusoknak ily insp. curatora nem volt; alatta épültek e faluk legtöbb templomai, papi házai, iskolái. Történt, hogy Szent-Lélekben a papilak lakhatatlan volt;² azért megyét gyűjtve, meghatározták, hogy egészen újat fognak építeni, de az építéssel — bár a faluban sok kőmives és könnyen szereshető épületanyag van bőviben — himeztek-hámoztak és többszöri rendeletre sem kezdették meg. M. J. mint inspector curator panaszt tett M. J.-hoz, mint királybíróhoz és ő vallási és politikai hatalmával élve, egy szép napon Farkaslakán megjelent, kirendelte a falut s azzal behajtatta a szent-léleki csordát s addig ki nem bocsátotta, míg a papi lakhoz hozzá nem kezdettek s most ott áll a szép papilak, melynek kevés párja van Székelyföldön.

Mihály Jánost magasztaló száz meg száz nemes tettének emléke

¹ Lásd: „Székelyföld“ I. köt. 111—112 lapjain.

² Lásd: e tárgyban Kovács M. püspök levelét, 1832. máj. 7-ről, Mihály J.-hoz, a gymn. levélt. D. cs. 78. sz. a.

él a nép között; az ő élete a jótékonyágnak s nemes emberbaráti s hazafi tetteknek egy hosszú sora volt.

De nemesak az unitárius és róm. kath. de az ev. ref. vallásnak ügyei iránt is érdeklődött és a hol a szükség kívánta, segedelmét nem vonta meg. Igazolja ezt Ugron János és Ferenczi István insp. curatoroknak 1817. ápr. 17-én irt levele,¹ mely szerint M. J. királybíró, egész hivataloskodási ideje alatt, az ők Religiojokhoz és iskoláikhoz, annak köz- és személyes jussaihoz, minden kötelességet megtette és hasznos szolgálatát meg nem tagadta.

A rendes hivatalos téendőin kívül, ugy az egyik, mint a másik vallásközönség javát munkálta, mégpedig minden önző gondolat nélkül. Állása honfui kötelességek teljesítésére hívta fel. Ezt átrattette s nem engedte magát a felekezetesség békóiba szoríttatni.

Hogy azonban teljes világosságban álljon szemünk előtt az a munkakör, a melyben M. J. mozgott, szükséges tudnunk és néhány vonásban megismernünk az ő idejebeli közigazgatási, törvénykezési szervezetet.

A székely nemzet politikai kormányzata élén a főkirálybíró állott, alatta 3 alkirálybíró és dullók. A törvényszékeket rendes fizetett és tiszteletbeli ülnökök, székelő bírák alkották; volt a főkirálybíró elnöklete alatt ülésező derékszék, mint felebbezési törvényszék, mely 12 rendes ülnökből (assessor, székbíró) és főjegyzőből állott. Ide felebbeztettek régen a Székelyföld alszékeinek minden ítéletei, később pedig csak Udvarhelyszék alszékein ellátott perek. Az alszékeken kezdődtek mindennemű perek, a metalis perek kivételével. Az alszékeken elnökölt az alkirálybíró, 7 rendes ülnök s több tiszteletbeli táblabíró volt tagja. Kezdetben külön alszéke volt ugy az anya-, mint a fiuszékeknek, de a keresztúri alszék 1764-ben a continua táblák felállításával eltöröltetvén, csak 2 alszéke maradt Udvarhelyszéknek, az udvarhelyi és bardoczfiuszéki. Ez így volt 1848-ig.²

A törvényszéknél rendes ülnöki minőségében és az alszéken mint elnök úgy folytatta hivatalát, hogy az ő igazságos eljárásainak emléke még ma is él a Székelyföldön.

Abban az időben, a midőn az alszéken elnökölt M. J. mint királybíró, Udvarhelyszék alvidékén lakók közül többen és több

¹ Lásd: gymn. levélt. D. cs. 17. sz. a.

² Lásd: Orbán B. Székelyföld I. köt. 14-ik lapját.

alkalommal keresték fel gróf Haller Jánost Fejéregyházán és kérték, hogy peres stb. ügyeikben őket M. J. előtt pártfogolja. A jó gazda, közkedveltségű és humanus érzésű gróf, ily alkalmakkal levelet irt M. J.-nak, mint régi tanuló társának, de minden levele elejére mottoul ezt írta: *dat veniam corvis; vexat censura columbas*. S minthogy ez minden levelében benne volt, feltűnt M. J.-nak s kérdezte gróf Hallertől: miért irod mindig ezeket a madarakat a leveleid elejére?

Azért, válaszolta gr. Haller, mert a ki a birói székben ül, annak nem szabad elfelejtkeznie arról, hogy néha, sőt sokszor ártatlanok is esnek vád alá s nehogy az ártatlant elítélje. Tudom, hogy te igazságos eljárásu ember vagy, de azért nem árt neked is az efféle figyelmeztetés, hogy valami körülmény meg ne tévesszen.¹

Hogy annyi és oly sokféle munkát megbirt, azt szellemi képzettsége mellett, egészséges, erős testi szervezetének is tulajdoníthatjuk egyfelől. M. J. magas, izmos testalkatu, meglehetősen barna bőrfű, de szabályos, szép képű, magas homloku ember volt. Szemei feketék, melyekből jóság nézett ki. Igazi hunnus ivadéknak látszott; megjelenése imponáló. Erélyesség, kitartás, szigorú rendszeretet és igazság jellemezte minden szavát, tettét.

Mint törvényszéki ülnök, mint királybiró traditiokat teremtett működésével. A népnek csaknem bálványa volt. Nem tekintette állását csak olyannak, hogy katonát állít, adót hajt, árverez, büntet, a rendeleteket továbbítja stb. hanem a népnek, az egyeseknek tanácsadója s ügyes-bajos dolgaik elintézésénél segítője, jóakarója. Nála a szegények vigaszt, az üldözöttek mentőt, szabadítót találtak. A székely kivándorlás, a székelyek pusztulása akkor nem volt mindennapi jelenség. Az ő idejében boldogabb volt a székely, mint ma!

Hogy segíthessen embertársán, erre nézve a fáradtságot nem sajnálta. A rideg paragrafusokat nem betű szerint vette, de azoknak szelleme szerint járva el, arra törekedett, hogy az igazát a kereső megkapja. A tudatlant oktatta, a téves úton járó botlására figyelmeztette s a törvénykezés terén, a formálításokban hibázókat, nem ítasította el azonnal ridegen, hanem atyailag tanácsosal látta el. Hivatalát nem kenyérkeresetnek, de oly tisztségnek tartotta, a melyet a nép jólléte, boldogulása, előmenetele érdekében kell folytatnia a törvénynek határai között.

¹ Néhai Kovács Mihály K. Solymosi esperestől van ez az adat.

A marchális gyűlés 1819-ben meghatározta, hogy a panaszlók, a három királybíró járásában, a három királybíró közül akármelyiknél panaszolhatnak; ennek következtében a három kerületből mind M. J.-hoz tódultak, úgy annyira, hogy évenként a kirulyi főúrdón — a hol háza volt — ritkán maradt ideje a fürdésre. És mégis panaszt szájából senki sem hallott.¹

Sokféle hivatalos elfoglaltatása miatt a saját házánál való ülésre is kevés ideje maradt. Ha hazament H. Almásra, vagy kobátfalvi birtokára, háza mindig megtelt látogatóval, vendéggel, úgy a tanácsát kérő peres egyénekekkel. Széles körű jogtudományánál fogva sok keserves, hosszason folyó pert a maga királybírói irodájában elenyésztetett, elbékeltetett s a közvélemény az volt róla, hogy az ő ítélete még Bécsben is megállott.

A törvényezikkek, paragraphusok tudása még nem elégséges egy hivatali álláshoz, ahoz, ezek mellett, okos, tapintatos eljárás, bölcsesség, a dolgokat mérlegelni tudó, gyakorlott ész, találmányosság szükséges, hogy azon fontos és nehéz perczekben, a melyekben embertársai sorsa, helyzete felett ítél, határoz, a tévedéstől ment lehessen s úgy és oda szólja ki az igazságot, a hogy és a hová talál. Az igazság ereje így épít aztán hathatósan, még az igazságtalanság révén haladni akarók között is; mert az ezen révén járókat is meg kell győzni a igazságtalanság veszélyeiről és az igazság áldásairól és úgy hatni a lelkekre, hogy az igazság boldogító érzése felébredjen bennök. M. J. így fogta fel hivatali állását. S hogy ez így volt, azt számos eljárása, intézkedése igazolta. E vélemény róla általános volt s szállott apáról fiúra, úgy annyira, hogy még ma is, akárhány községben, családban, kegyelettel emlékeznek M. J.-ról.

Megtörténhetik, hogy az adatok elégtelensége, hiánya miatt nem tudtam elég behatóan megírni, jellemezni M. J. életét; de, a mit bemutathattam róla, azt is elégnek tartom arra, hogy az olvasóban ez az óhajtás ébredjen fel: *bár sok oly hivatalnokok lenne Magyarországnak, a milyen M. J. volt!*

SÁNDOR JÁNOS.

¹ M. D. levele a gymn. levélt. D. cs. 8. sz. a.

Nietzsche Frigyes.

II.

Nietzsches Welt- und Lebensanschauung in ihrer Entstehung und Entwicklung dargestellt und beurtheilt von D. theol. *Otto Ritschl*, ord. Professor der Theologie in Bonn. 2. kiad. Freiburg i. B. 1899.

Nietzsche elbűvölő stilista, finom megfigyelő, izzó, viharos erőszakos gondolkodó és költő. Nagy a hatása modern asszonyokra és leányokra, modern *Deutschmümlere*kre, kik megúlvá a kereszténységet nemzeti vallásról ábrándoznak, fiatal socialdemokratákra, újságírókra, fiatal költőkre és művészekre, élvezethajhászokra, kalandorokra, szóval azokra, a kik „szabad szellemek“, Übermensehek, „urak“, „előkelők“ szeretnének lenni. „Nietzsche egyike a legérdekesebb alakoknak a modern szellemi élet történetében“. Már mint egyéniség kiválik a napi nagyságok tömegéből. Erkölesileg is nagy, mint a ki a leg súlyosabb szenvedéseket és fájdalmakat nemcsak nagy lelki erővel viselte, hanem éppen azokból szívta azt az erőt, melylyel feltűnést keltő műveit megteremti. „A legélesebb kritikát hívja ki maga ellen; de éppen azért elfogulatlanul azt is be kell ismerni, hogy sok dologban valóban igaza van, másokban legalább relativ igaza“.

Ritschl három korszakot különböztet meg Nietzsche fejlődésében, ú. m. a *Schopenhaueri*, az *intellectualistikus* és az *instinctivistikus*. A második a *Menschliches Allzumenschliches*-szel, a harmadik *Also sprach Zarathustra*val kezdődik. Ezeket a korszakokat egymástól elválasztják s jellemzik azok az itéletek, a melyeket Sokratesről különböző időkben mond. A *Geburt der Tragödie*-ben Sokrates az a józan dialektikus, a ki Euripidesre gyakorolt befolyásával a görög tragoedia hanyatlásának értelmi szerzője lett. *Menschliches Allzumenschliches*-ben Sokrates memorabiliáit többre becsüli a bibliánál, vidám komolysága és pajkos bösesége felül emeli őt Jézuson. „Azon felül nagyobb értelme volt“. A harmadik korszakban (*Götzendämmerung*) már így szól: „Sokrates war Pöbel“; décadence-re mutat nála az ösztönök anarehiája. Rajta minden túlzott, torzkép, ravasz, földalatti.